

ARCHAIC LEXICAL ELEMENTS IN THE UNIVERSAL CHRONICLE BY MIHAIL MOXA

Iuliana Valentina BOBOACĂ

University of Pitești

Abstract: The analysis of archaic elements in Old Romanian language (XVIIth century), in terms of linguistics, seeks both a description of the phenomenon under literary norms of the time, but also a reference to the situation in current Romanian language.

Keywords: archaic, borrowing, slavic, linguistics, language.

Limba n'are niciun caracter regional, ci e vădit adaptată după aceia din cărțile bisericești: nu arare ori se întâlnesc și arhaismele din acestea, precum și condiționalul cu să, întrebuițarea unor perfecte simple învechite, că feaciu, și a unor cuvinte anticvate, precum sunt mesereare, cărtulariu, ș.a.
N. Iorga¹

1. Un capitol captivant al istoriei limbii române îl constituie vechile scrieri. Primul manuscris al celei mai vechi cronici scrise în limba română este datat din anul 1620 și aparține călugărului vâlcean Mihail Moxa. Pare surprinzător, dar cercetarea limbii române literare din secolul al XVII-lea amintește în treacăt de relevanța lingvistică a textului istoriografic analizat. Astfel, în *Istoria limbii române literare* (Alexandru Rosetti, Boris Cazacu, Liviu Onu, București, 1981), se acordă o importanță foarte mare literaturii istoriografice originale, începându-se cu *Letopisețul Țării Moldovei*, realizat de Grigore Ureche, dar acesta este scris cu circa două decenii după *Cronica universală* a lui Mihail Moxa, iar copiile sunt mult mai târzii. În mod similar, *Istoria limbii române literare* (St. Munteanu, V. Țâra, 1983) face referințe destul de sumare, amintind doar existența operei, iar la cercetarea stilurilor funcționale se începe, pe baza unei motivații restrictive, cu opera lui Dimitrie Cantemir. Nu s-a luat în calcul traducerea lui Mihail Moxa, dar aceasta prezintă un pas important de eliberare de canoanele traducerilor religioase, și, în același timp, de elemente de originalitate în interpretarea fenomenului istoric: „apreciem saltul pe care-l realizează Mihail Moxa... dându-ne o sinteză istoriografică de largă cuprindere, constând în transpunerea în românește, după un plan propriu, într-o redactare cu elemente de originalitate, a mai multor izvoare bizantino – slave”².

1.1. Meritul lui B. P. Hasdeu în ceea ce privește textul cronicii nu se cuantifică doar în tipărirea acestuia în primul volum al monumentalei opere *Cuvente den bătrâni*, cât mai ales în minuțioasele observații lingvistice cuprinse în *Notanda*, partea de încheiere. În opinia sa, limba călugărului nu e cu nimic mai prejos decât a cronicarilor, vechimea sa constituind un avantaj³.

1.2. Importanța acestei cronici constă în primul rând în vechimea ei: este prima scriere istoriografică în limba română care s-a păstrat. Chiar textele religioase s-au realizat ca traduceri în număr mic până la acea dată, oferind baza de studiu a altei modalități de manifestare a limbii române în afara textelor religioase.

¹ Iorga, 1925: 237.

² G. Mihăilă, în introducerea *Cronicii universale*, 1989: 27.

³ Hasdeu, 1983: 302.

Corespunzător conținutului său tematic, deși a fost realizată de o personalitate religioasă, traducerea și combinarea surselor istoriografice pe care le reprezintă nu se supune determinărilor canonice la care erau supuse textele cu mesaj biblic, ce se înscriau într-o anumită tradiție a echivalărilor lexicale și structurale care nu putea fi încălcată.

2. Aparținând unui text istoriografic și nefiind o cronică autohtonă de tipul cronicilor brâncovenești de mai târziu, în care subiectivitatea cronicarilor și stilul encomiastic le apropiau mai mult de stilul beletristic, textul cronografului de la Govora inițiază cu succes stilul științific în cultura română, în care autorul este preocupat nu să transpună adevărul în altă lumină decât cea reală, pentru a rămâne în grațiile personalităților istorice, ci de obiectivitatea lui, de adecvarea lui la mesajul transmis de textele sursă.

2.1. O lucrare istoriografică originală, având însă caracter encomiastic, fusese realizată mai înainte, pe la 1600 (este vorba de *Cronica lui Mihai Viteazul*, scrisă de Teodosie Rudeanu), care însă nu s-a păstrat decât în referințe colaterale și în redacții târzii.

Tot în direcția diversificării stilurilor funcționale, care contribuiau în mod convergent la consolidarea normelor limbii literare, se poate vorbi de traducerea, în jurul anului 1620 a unor cărți populare importante ca *Alexandria*, *Floarea darurilor* și *Rujdenița*.

2.2. Principalul obiectiv al acestor scrieri, în special al celor științifice, era să depășească o anumită stare de conservatorism a lexicului, lipsa de perspectivă spre modernizarea și occidentalizarea lui. În acest sens, cercetătorii au subliniat: „Compartimentul cel mai vitregit de pe urma întinsei epoci de nefolosire sistematică în scris a limbii române, a fost, fără îndoială, vocabularul. Îndelungatul contact cu un mediu cultural neromanic, precum și strânsa relație cu slavona, folosită exclusiv în biserică și administrație, cu celelalte limbi de cultură din Europa, au defavorizat sute de ani dezvoltarea lexicului românesc literar”⁴.

3. Când se studiază un text de limbă veche, ies la iveală două fapte de limbă: cele care se încadrau în norma epocii și cele care încă se regăsesc în uzul actual al vorbitorilor, fiind incluse în norma dominantă. În studiul de față, am avut în perspectivă faptele care țin de norma epocii și anume elementele lexicale arhaice, termeni care nu se mai găsesc în lexicul cotidian al vorbitorilor. În ceea ce privește limba cronicii, cercetătorii au notat că „adaptată după aceea din cărțile bisericești, nu conține caractere regionale, ci doar unele arhaisme”⁵. Dar, după aproape patru sute de ani, cuvintele care atunci erau neologisme, ca de altfel și o parte din termenii curent folosiți, au devenit arhaisme, ce constituie obiectul de studiu al prezentului articol.

3.1. Termenii arhaici care au atras mai mult atenția sunt scriși în ordine alfabetică:

a: *aciuară* = adunară (11v: 103); *adoară* = a doua oară (125r: 192); *adurmi* (7v: 101); *adurmire* = moarte (47r: 133); *agaréni* = mahomedani (114r: 185); *aimentrea* = alminteri (66r: 150); *andali* = vandali (58v: 145); *aorea* = uneori (149v: 213); *aravléni* = arabi (156r: 222); *arăduce* = a se asemăna (47r: 134); *arbănași* = albanezi (155r: 221); *arepile* = aripile (28v: 118); *aromi* = amăgi (8v: 101); *arumitori* = amăgitori (93r: 171); *asiriilor* = asirienilor (13v: 105); *avgust* = august (52v: 135);

b: *balamușilor* = amăgitorilor (108v: 181); *bidiviu* = *armăsar* (111v: 183); *birnic* = plătitor de bir, supus (148r: 212); *blagoc[e]stiv* = evlavios (46r: 133); *blagodarenie* = recunoștință (110r: 182); *blaznă* = prostuț (39v: 127); *bodzilor* = zeilor (13v: 104); *boiarin* = boier (36v: 125); *brudii* = tineri (105r: 179); *bucin* = bucium (30v: 120); *bură* = furtună (135v: 200), slav. *burnica*;

c: *capiște* = templu, biserică neortodoxă (32v: 121); *caraimani* = locuitori ai Caramaniei, arabi (83v: 164) *careăș* = fiecare (6v: 100); *căce* = căci (91r: 169); *cărtularii* = cărturari (37r: 126); *cerbicea* = ceafa (72r: 154); *cerșu* = ceru (36v: 125); *Ceurul* = care se

⁴ ILRLI, 1983: 76.

⁵ Mihăescu, 2006: 27.

uită strâmb (64v: 149); *chear* = limpede (106r: 180); *chicnos* = lebădă (99v: 176); *chila* = măsură pentru cereale 686 l. (125r: 192); *chindinar* = măsură pentru greutate, 150 de litre (108r: 181); *chir* = domnule (139v: 203); *chiteala* = socoteala (96r: 173); *cin* = luntre (29v: 119); *ciudese* = minuni (37v: 126); *cândai* = când sau dacă (116r: 186); *cîrcimăria*, v. = specula (42v: 130); *coperit* (5r: 99); *crăgul* = orbita (12v: 104); *crédere* = credință (103r: 178); *cristoșii* = cruciații (154v: 220); *culvie* = colivie (116v: 186); *cumeneca* = împărtașea (109r: 182); *curătoare* = curgătoare (6v: 100); *curundu* = curând (50r: 141);

d: *dajde* = bir (37r: 126); *deală* = faptă (71v: 154); *dejgheță* = dezgheță (104r: 179); *delunga* = alunga (150r: 214); *demăneață* = dimineață (52v: 135); *dencătruo* = unde (79v: 159); *deregători* = conducători (12v: 104); *a derepta* = a conduce (42r: 130); *dîriia* = zgâria (23r: 115); *dosadă* = osteneală (74v: 156); *dosădiia* = chinuia (133r: 198); *durori* = dureri (9v: 101), substantivele în **-or** sunt legate în linie generală de verbele în **-ea**, acestea dispar treptat (cazul lui *duroare*)⁶;

e: *eftenșugul* = generozitatea (104r: 179); *evnuhului* = eunucului (124r: 191); *ezi* = a stăvili (104v: 179);

f: *fares* = împărțit, cuvânt chaldean – *upfarsin*, gr. *pháres* (18r: 109); *fățarie* = părtinire (132v: 197); *féce* = făcu (86v: 166); *februarie* = februarie (31r: 120); *fiastru* = fiu vitreg (109v: 182); *fierile* (5v: 99); *frighii* = frigienii (23v: 124); *frîmșeță* = înfrumuseță (5r: 99); *frîmșeța* = frumusețea (5r: 99); *fromoșel* = frumușel (21v: 114); *furtunașilor* = loviți de furtună (140r: 203); *furtușaguri* = furtișaguri (13v: 104);

g: *gadinile* (6v: 99); *gătėje* = lemne (90r: 168); *ghenuarie* = ianuarie (31r: 120); *Gora* = munte, cuvânt slavon (124v: 192); *gustăreț* = gurmand (77v: 158);

h: *hadîm* = eunuc (123v: 191); *hagan* = conducător al avarilor (75r: 157); *haldianii* = locuitorii Chaldeei (79r: 159); *haraciu* = tribut (94r: 171), turcă *haraç*, Șăineanu; *hersonénilor* = locuitorilor Chersonului (85v: 165); *hitlean* = viclean (60r: 146); *hitleniia* = viclenia (8v: 101); *hitlenșug* = vicleșug (24r: 116); *hlapi* = desfrânați (94v: 171); *hrăbori* = viteji (24r: 116); *hule* = injurii (44v: 131); *hvală* = fală (147r: 212), a fost pronunțat așa acum câteva sute de ani, azi se pronunță *fală*;

i: *ian* = iată (63v: 148); *ijdăriia* = scornea (91r: 169); *ipat* = consul (33r: 122); *iubeață* = ușuratică (133r: 198); *iuboste* = de dragoste (109r: 182); *iverii* = ivireni (128r: 194); *izrailii* = evrei (16r: 107); *izvoade* = izvoare (140r: 203);

î: *îmblat* = umblat (80r: 160); *împrocica* = bombardă (150r: 214); *împută* = muștră (22v: 115); *înfirtăți* = înfrăți (60v: 146); *îngreioia* = îngreuna (70r: 153); *întoarne* = întoarce (47r: 133); *învenseră* = învinsă (147v: 212); *învăscu* = înveșmântă (9v: 101);

j: *jărtăvnic* = masa din altar (141r: 205); *județ* = judecată (33r: 122);

l: *lăcrămi* = lacrimi (70r: 153); *lature* = latură (55r: 138); *liubovul* = iubirea (124r: 191); *liviani* = libieni (63r: 148);

m: *mangîr[i]* = veche monedă turcească (66r: 150); *mănuntaele* = organele genitale bărbătești (107r: 181); *mésără* = săracă (60v: 146); *meserere* = funcție (33r: 122); *mestii* = încălțăminte fără toc (65v: 150); *miază-vară* = mijocul verii (52v: 135); *midénii* = locuitorii Mediei (17r: 108); *miiare* = miere (105v: 180); *mirizmă* = mireasmă (6v: 100); *mirtic* = plată (76r: 157); *misii* = locuitorii Moesiei (23v: 116); *misiréni* = egipteni (156r: 222); *mîglisiră* = înșelare (93r: 171); *mînat* = dus (20v: 114); *mîncăturile* = exploatările (16r: 107); *moștile* = moaște (92r: 170); *muncitoriul* = tiranul (78r: 159);

n: *năemi* = angajă (84v: 165); *năpraznă* = neașteptat (59r: 145); *nărod* = popor (143v: 208); are etimologie neclară, s-ar părea că e slavon; *năsilnică* = violentă (88v: 167);

⁶ Graur, 1963: 154.

nepotrēbnice = netrebnice (93r: 171); *neștine* = cineva (104r: 179); *nevoia* = se silea (14v: 105); *nuori* = nori (105v: 179), hiatul **u-o** e general⁷;

o: *obidi* = asupra (71v: 154); *ochian* = ocean (52r: 135); *ocină* = proprietate (126v: 193); *ogodească* = mulțumescă (16r: 107); *ogodnic* = binevoitor (42r: 130); *olovirne* = stofe de purpură (126r: 193); *omilenie* = smerenie (65v: 150); *osebiia* = izola (52v: 135); *otravnic* = otrăvitor (91r: 169);

p: *painjin* = păianjen (101v: 177); *pară* = flacăra (26r: 117); *pardos* = panteră (47r: 134); *pașu* = pașă (154v: 220); *pașmagii* = pantofii fără călcâi (65v: 150); *patrierșie* = patriarh (89r: 168); *patrichie* = patriciu, adjunctul împăratului (62r: 147); *păcurari* = păstori (131r: 196); *păsărue* = pasăre (116v: 186); *păscarii* = pescari (140r: 203); *perper* = monedă bizantină de aur (75v: 157); *pesteală* = întârziere (22r: 115); *piezi* = semne prevestitoare (137v: 201); *piialea* = pielea (72r: 154); *pîrgari* = jurați (33r: 122); *pîrșișii* = reclamanți (107r: 181); *plaz* = prezicere (27v: 118); *plean* = pradă (144v: 209); *plévníță* = magazie pentru pleavă (54v: 137); *pobedi* = învinge (35r: 124); *podoabă* = asemănare, fel (7v: 100); *pohtele* = poftele (129v: 195); *pomet* = livadă (132r: 197); *poncișa* = încrucișa (134r: 199); *ponos* = nume rău (101r: 177); *ponoslu* = ocară (103r: 178); *ponoslui*, = mustură (9v: 101); *prahul* = praful (133r: 198); *pravoslavie* = ortodoxie (92v: 171); *pravoslavnici* = ortodocși (81v: 161); *precupești* = speculezi (104r: 179); *prepuitoriu* = bănuitor (129r: 195); *prepuse* = bănuise (59r: 145); *pridădi* = cuceri (20r: 112); *prietniciia* = prietenia (120v: 189); *prihană* = învinuire (117v: 186); *priitoriu* = binevoitor (108v: 181); *primblă* = plimbă (44r: 131); *pristaniște* = port (139v: 203); *priveghitorii* = paznicii (65v: 150); *procică* = țintă (78v: 159); *procleat* = blestemat (123v: 191); *protivi* = urmă (9r: 101); *purcése* = pornise (14v: 105);

r: *răsunul* = răsunetul (128r: 194), *răbduriv* = răbdător (44r: 131)

s: *sacalașe* = tunuri mici (150v: 214); *săbor* = conciliu (48r: 139); *sărăcini* = arabi (82r: 162); *săva* = măcar (125v: 193); *scandala* = necazul (97v: 174); *scripiia* = sclicea (147r: 212); *sechirașu* = vizitiu (108v: 181); *secriu* = sicriu (37r: 125); *sélină* = țelină (27v: 118); *septevrie* = septembrie (140r: 203); *sfitoc* = codex (90v: 168); *siracusi* = locuitori ai Siracusei (79v: 159); *sireap* = iute (39r: 127); *siripi* = iuți (135v: 200); *sîmt* = sunt (30r: 120); *sméren* = modest (130v: 196); *smîrzi* = bărbați de origine obscură (108r: 181); *solunénii* = locuitorii Salonicului (50r: 141); *soț* = soție (8r: 101); *spaie* = sperie (112r: 183); *spărtigos* = murdar (111r: 183); *sp[ă]senie* = mântuire (51v: 143); *stîlp* = Turnul Babel (13r: 104); *stîlpări* = crengi (90v: 169); *sulinariul* = canal (84v: 165); *supt* = sub (9v: 101); *svatul* (87r: 166); *s[ve]ți* = sfântul (40r: 128); *svinéte* = puști primitive (150v: 214); *svîrșitul* = sfârșitul (139v: 203);

ș: *șchéi* = bulgari (93v: 171); *șipocul* = cursul apei (105v: 180); *șopte* = calomnii (137r: 201);

t: *talere* = vase de metal (46v: 133); *tarași* = bețe pentru vânatoare (122v: 190); *tinăiubi* (4v: 99); *thekel* = cuvânt chaldean, cântărit (18r: 109); *ticăiți* = ticăloși (123r: 190); *ticseu* = chimir (91v: 169); *timpinară* = întâlniră (80r: 160); *timpinat* = întâmpinare (86r: 166); *trăbăcie* = catapultă (149v: 213); *tremiță* = trimită (51v: 142); *trufă* = trufie (72r: 154); *tunat* = tunet (65v: 150); *turtéle* = tufă mică, arbuști (9v: 101); *tutindenea* = pretutindeni (134r: 199);

ț: *țelenit* = înțelenit (92v: 171); *țiță* = sân (110v: 182);

u: *uidi* = scăpă (117v: 186); *urșenic* = catifea (127v: 194); *usebi* = separat (129v: 195);

v: *văluia* = persecuta (102v: 178); *vătămătura* = rana (117v: 186); *véstnic* = vestitor (112r: 183); *vetrilă* = pânză de corabie (135v: 200); *viia* = trăia (59r: 145); *viatnici* = viețuitori (8r: 101); *visteariul* = visteria (66v: 150); *vivor* = vifor (59r: 145); *vizetlean* = nebun

⁷ ILRL, 1997: 198.

(83r: 163); *vînsla* = *vâsla* (139v: 203); *vîrcolăcie* = *răutate* (65v/66r: 150); *vîrh* = *vârf* (52v: 135); *vîrtejiși* = *întorseși* (112v: 184); *vîrtelniță* = *curse de cai* (108v: 181); *volnic* = *liber* (108v: 181); *vorovi* = *vorbi* (52v: 135);

z: *zavistiia* = *răutatea* (10r: 101); *zmîci* = *smuci* (22v: 115); *zua* (5r: 99).

Pe baza acestui material factic, se pot face o serie de deducții.

3.2. Cele mai numeroase elemente sunt cele care au la bază un etimon vechi slav sau slav cărturăresc: *blagocestiv*, *blagodarenie*, *blagoslovi*, *gora*, *precista*, *pristaniște*, *sveti*, *sfitoc*. Termenii de origine greacă sunt puțini în comparație cu cei de origine slavă: *chicnos*, *fîta*, *ipat*, *pardos*, *Teofil*. O frecvență mai mică o au cuvintele care se explică atât prin slavonă, cât și prin neogreacă: *evnuh*, *filosof*, *ochian*. Dintre elementele de origine maghiară, mai ocurente sunt cuvinte ca: *pârcălab*, *pârgar*, iar extrem de redus este numărul termenilor de origine romanică (latină – pătrunși prin intermediul maghiarei, polonei, germanei, mediați de regulă de neogreacă, polonă, sârbă): *a lega* (< pol.< lat.), *maghistru* (< pol.< lat.), *trăbăcie* (< it.). O categorie de termeni culti religioși sunt folosiți și în secolele următoare: *aer*, *filosof*/*filosofie*, *milă*⁸.

Unele dintre neologisme de atunci au devenit foarte populare, fiind asimilate fondului lexical: *blagodarenie*, *blagoslovi*, *ciudese*, *jărtăvnic*.

3.2.1. Intrați în limbă prin forme apropiate de etimon, termenii au fost în timp asimilați. Așa se întâmplă că avem în cadrul aceleiași scriituri variante ale aceluiași termen, cea cultă și cea populară, impunându-se, de regulă, cea din urmă. Formele multiple și oscilante sunt cauzate de adaptările formale și semantice. Astfel, pentru un substantiv de tipul *furtună* (135v: 200), avem și forma *fortună* (98r: 174); pentru pronumele personal *el* (12v: 103), avem și forma *elu* (111r: 183); pentru verbul *primbla* (44r: 131), există *premba* (53r: 135); pentru adverbul *când* (10v: 102), sunt ocurente și formele *cându* (37r: 125) și *cândai* (116r: 186); pentru prepoziția *preste* (13r: 104), se întâlnește în text și forma *prespre* (40r: 128); pentru interjecția *ian* (63v: 148), există și *iani* (52r: 135) ș.a.

3.2.2. Constituirea unui nucleu terminologic literar s-a făcut cu ajutorul unor împrumuturi mai vechi care au fost folosite în texte diverse. Sunt, pe de-o parte, termenii bisericești de tipul: *apostol*, *arhanghel*, *arhiepiscop*, *blagoslovi*, *idol*, *mitropolit*, *patrierșie* – *patriarh*, *proroc/proroci/prorocie*, *proslăvi*, *săbor* – *sobor*; și termeni administrativi, pe de altă parte: *logofet*, *vistiariu*, *postelnic*, astfel, ei sunt ocurenți în mai toate textele aparținând secolului al XVII-lea⁹.

În ceea ce privește răspândirea lor pe teritoriul țării, există elemente neogrecești care sunt consemnate doar în scrieri sudice (*evnuh*, *perper*, *jelui/jăluia*), iar elemente pătrunse prin maghiară se întâlnesc în textele nordice din Transilvania sau Moldova (*aprod*, *gilălui*, *hotnogi*, *joltar*, *varmegie*), cuvinte polone și rusești au ca zonă specifică de răspândire Moldova (*canun*, *ispisoc*, *șoltuz*), dar se întâlnesc și în *Cronică* – *legat*, *maghistru*. O explicație pentru repartiția restrânsă a unor termeni pe teritoriul României o constituie „utilizarea ca limbă de cult sau de curte a slavonei (mai ales în Muntenia și Moldova), respectiv a latinei (în Transilvania)”¹⁰.

3.3. Uneori se constată presiunea sistemului limbii române, care a impus adaptarea unor forme, în mod similar cu termenii latini moșteniți sau cu împrumuturi vechi: **a** aton > **ă** în *blagodări* (cf. *blagodarenie*), *cărtulariu* (cf. *cartular*); *călugăr* (cf. *calugăr*); *pătriarh* (cf. *patriarh*).

⁸ *ILRL*, 1997: 200.

⁹ *ibidem*: 203.

¹⁰ *ILRL*, 1997: 203.

Anumite elemente împrumutate, datorită caracterului lor livresc, sunt urmate de explicații: *acesta dentiiu-l chema Serbie, iară românește Șerb, că născuse dentr-o roabă* (31v: 121); *Și puseră nume beséreciei Capitol, și de atunci pînă acum noi chemăm besérecile latinești românește capiște.* (32v: 121); *El porunci pretutindenea să le dea pace, ca să-ș fie légea; pentru acéea-l chema blagoc[e]stiv.* (46r: 133); *jafuri, furtușaguri* (13v: 104); *leu, pardos, tigr* (47v: 134); *1200 de chindinare de aur – un chindinar iaste 150 de litre* (108r: 181).

4. Din punct de vedere lingvistic, textul cronicii este un material foarte valoros, deoarece prezintă multe particularități care sunt demne de studiat, pentru o mai bună înțelegere a evoluției limbii române. Din multitudinea de exemple date, se poate constata că în limbajul călugărului vâlcean erau ocurente atât neologisme (marea parte din slavă, limba de cult în Oltenia fiind slavona), regionalisme (fie sudice – *aromi, arumitor, hadâm, hlap, pașmag, spărtigos* ș.a, fie nordice – *plaz, plăzuit, plăzuitură, șerb, românește* etc.), cât și arhaisme (*aorea, cărtulariu, cerșu, fêce*).

5. BIBLIOGRAFIE:

Moxa, M., 1989 – Moxalie, *Cronica universală*, (Ediție G. Mihăilă), București, Editura Minerva.

Graur, Al., 1963 – *Etimologii românești*, București, Editura Academiei Republicii Populare Romîne.

Hasdeu, B.P., 1983 – *Cuvente den bătrîni, I*, București, Editura Didactică și Pedagogică.

ILRL1, 1983 – *Istoria limbii române literare* (St . Munteanu, V. Țăra), București, Editura Didactică și Pedagogică.

ILRL2, 1997 – *Istoria limbii române literare, Epoca veche (1532-1780)* – coord. I. Gheție, București, Editura Academiei Române.

Iorga, N., 1925 – *Istoria literaturii românești*, Ediția a II-a revăzută și larg întregită, București, Editura librăriei Pavel Suru, Calea Victoriei 73.

Mihăescu, D., 2006 – *Cronografele românești*, București, Editura Academiei Române.

NOTĂ:

Această cercetare a fost efectuată prin Proiectul POSDRU/159/1.5/S/138963 – „Performanță sustenabilă în cercetarea doctorală și post doctorală - PERFORM”, cofinanțat de Fondul Social European.